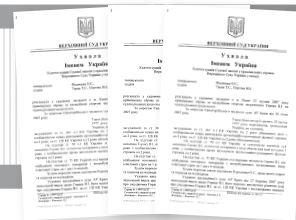

Аналіз судової практики

**АНАЛІЗ
судової практики розгляду кримінальних справ
про умисне вбивство з кваліфікуючими ознаками *****5. Умисне вбивство з корисливих мотивів (п. 6 ч. 2 ст. 115 КК)**

Пленум Верховного Суду України у п. 10 Постанови № 2 звернув увагу на те, що за п. 6 ч. 2 ст. 115 КК умисне вбивство кваліфікується як вчинене з корисливих мотивів тоді, коли винний, позбавляючи життя потерпілого, бажав отримати у зв'язку з цим матеріальні блага для себе або для інших осіб, одержати чи зберегти певні майнові права, уникнути матеріальних витрат чи обов'язків або досягти іншої матеріальної вигоди.

При цьому немає значення, отримав він таку вигоду чи ні, а також коли виник корисливий мотив — до початку чи під час вчинення цього злочину. Якщо умисел на заволодіння майном виник у винного після вбивства, вчиненого з інших мотивів, кваліфікація його дій за п. 6 ч. 2 ст. 115 КК виключається.

Так, органами досудового слідства було пред'явлено обвинувачення Г. у вчиненні злочинів, передбачених п. 6 ч. 2 ст. 115, ч. 3 ст. 185, ч. 3 ст. 289 КК, за таких обставин.

17 травня 2011 р., близько 18 год. 30 хв., біля повороту з автодороги Полтава-Нехвороща-Світлогірське до с. Михайлівки Машівського району Полтавської області між Г., який перебував у стані алкогольного сп'яніння, та потерпілим Д. виникла сварка, під час якої Г. схопив граблі і, маючи умисел на позбавлення життя Д., металевою частиною завдав удару в потиличну ділянку голови. Після удару Д. повернувся обличчям до Г., а той ще завдав більше 10 ударів граблями в голову Д., від яких останній на місці події помер. Усвідомлюючи, що вчинив тяжкий злочин, Г. з метою швидше залишити місце події заволодів автомобілем, який належав Д. Керуючи цим автомобілем, Г. на автодорозі допустив зіткнення з іншим автомо-

білем, після чого залишив його на місці пригоди, а сам утік.

За таких обставин Ленінський районний суд м. Полтави кваліфікував дії Г. за ч. 1 ст. 115 та ч. 2 ст. 289 КК, оскільки умисел на заволодіння автомобілем у нього виник після вчинення вбивства. Як указав суд, Г. свою вину у вчиненні умисного вбивства з метою заволодіння автомобілем не визнавав. Він стверджував, що намір заволодіти автомобілем потерпілого виник у нього вже після вчинення вбивства, щоб прискорити зникнення з місця злочину. І ці показання Г. не були спростовані дослідженнями у справі доказами. При перегляді справи в апеляційному порядку вирок залишено без змін.

Не завжди суди при розгляді справ дотримуються роз'яснень абз. 3 п. 10 Постанови № 2, за змістом якого дії винної особи в разі вчинення умисного вбивства під час розбійного нападу кваліфікуються за сукупністю злочинів, передбачених ч. 4 ст. 187, п. 6 ч. 2 ст. 115 КК.

Необхідність кваліфікації за сукупністю злочинів пов'язана з тим, що юридичний склад розбою не охоплює заподіяння смерті потерпілому, а тому в разі настання смерті під час розбою потребує обов'язкової кваліфікації ще і за п. 6 ч. 2 ст. 115 КК.

Апеляційним судом Хмельницької області скасований вирок Шепетівського міськрайонного суду Хмельницької області від 2 червня 2011 р. щодо П., який був засуджений за п. 6 ч. 2 ст. 115 КК та помилково виправданий за ч. 4 ст. 187 КК за вчинення розбійного нападу, під час якого було умисно заподіяно смерть потерпілій за таких обставин. Засуджений з метою заволодіння грошима потерпілої через вікно проник у її будинок. Від шуму, зчиненого засудженим під час пошуку грошей, потерпіла прокинулась та вийшла до П. із сусідньої кімнати. Розуміючи, що потерпіла є єдиною перешкодою його наміру заволодіти грошима, він, діючи з корисливих мотивів, напав на

* Продовження. Початок матеріалу опубліковано в журналі за 2014 р. № 8, с. 7—16.

неї і задушив, після чого продовжив пошук грошей та, не знайшовши їх, утік.

В іншій справі щодо К. та Т. Іллічівський районний суд м. Маріуполя визнав кваліфікацію їх дій за п. 6 ч. 2 ст. 115 КК помилковою. Суд встановив, що після того, як засуджені напали на Н. і заволоділи його грошима, К. запропонував Т. вбити потерпілого, оскільки останній міг повідомити у правоохоронні органи про раніше вчинений щодо нього злочин. Т. з цим погодився. Для здійснення злочинного умислу, спрямованого на спричинення смерті Н. з метою приховання іншого злочину, К. взяв ніжки стільця й одну з них передав Т. Після чого, діючи відповідно до узгодженого злочинного плану, К. і Т., маючи умисел на позбавлення життя Н., ніжками стільця били потерпілого по голові доти, поки він не помер.

За таких обставин суд обґрунтовано визнав, що дії, які вони вчинили після розбійного нападу на потерпілого, необхідно кваліфікувати не як вбивство з корисливих мотивів, а як вбивство, вчинене за попередньою змовою групою осіб з метою приховати інший злочин, за пунктами 9, 12 ч. 2 ст. 115 КК.

6. Умисне вбивство, вчинене на замовлення (п. 11 ч. 2 ст. 115 КК)

Зміст цієї обтяжуючої обставини визначено у п. 15 Постанови № 2, відповідно до якого умисне вбивство, вчинене на замовлення (п. 11 ч. 2 ст. 115 КК), — це умисне позбавлення життя потерпілого, здійснене особою (виконавцем) за дорученням іншої особи (замовника). Таке доручення може мати форму наказу, розпорядження, а також угоди, відповідно до якої виконавець зобов'язується позбавити потерпілого життя, а замовник — вчинити в інтересах виконавця певні дії матеріального чи нематеріального характеру або ж не вчинювати їх.

Сторонами такої угоди є не менш ніж дві особи — замовник і виконавець. Проте їх може бути і більше — декілька замовників, декілька виконавців; до цих злочинів також можуть бути причетними посередники між замовником і виконавцем.

Об'єктивна сторона вбивства на замовлення нічим принциповим не відрізняється від об'єктивної сторони інших умисних вбивств і полягає у протиправному позбавленні життя іншої людини.

Суб'єктивна сторона вбивства на замовлення, як правило, характеризується прямим умислом — винна особа усвідомлює, що вона виконує протиправне замовлення на позбавлення потерпілого життя і бажає це замовлення виконати. Разом з тим цей злочин може бути вчинено і з непрямым

умислом. Це, наприклад, стосується випадків, коли доручення замовника містить альтернативу, якщо він ставить завдання або заподіяти тілесні ушкодження потерпілому, або вбити його. Якщо виконавець під час виконання такого замовлення застосує насильство, при якому не бажає настання смерті потерпілого, але свідомо допускає, що смерть може настати, і потерпілому дійсно заподіюється смерть, він повинен нести відповідальність за вбивство, вчинене на замовлення.

Аналіз судової практики розгляду справ цієї категорії засвідчив, що переважно мотивом виконання вбивства на замовлення є користь. Замовник передає або обіцяє передати виконавцю певну грошову суму чи іншу матеріальну винагороду за вбивство, а виконавець за цю винагороду вбивство вчиняє.

Дії замовника і дії виконавця вбивства тісно пов'язані між собою, але об'єктивно вони суттєво відрізняються. Замовник (якщо тільки він не є одночасно і співвиконавцем вбивства) безпосередньо не позбавляє потерпілого життя, не виконує об'єктивної сторони злочину, передбаченого ст. 115 КК. Залежно від конкретних обставин справи замовник, замовляючи вбивство, вчиняє дії, які спонукають виконавця до вчинення вбивства, тобто він виступає в ролі підбурювача (а в деяких випадках — організатора або й пособника).

У будь-якому разі суд має чітко визначитися, яка форма співучасті мала місце в кожному конкретному випадку, і кваліфікувати дії замовника з посиланням на відповідну частину ст. 27 КК та за п. 11 ч. 2 ст. 115 КК.

Так, ухвалою колегії суддів судової палати у кримінальних справах Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 15 березня 2012 р. вирок Апеляційного суду Миколаївської області від 7 липня 2011 р. щодо Особи 1 змінено. Перекваліфіковано її дії з пунктів 6, 11, 12 ч. 2 ст. 115 КК на ч. 4 ст. 27 і пунктів 6, 11, 12 ч. 2 ст. 115 КК.

Колегія суддів зазначеного суду дійшла висновку, що сукупність наведених у вирок доказів, яким суд дав правильну оцінку, переконливо свідчить про доведеність винуватості Особи 1 у вчиненні за попередньою змовою замовлення на вбивство з корисливих мотивів конкурента по бізнесу — генерального директора акціонерної риболовецької компанії «Антарктика» — за грошову винагороду 20 тис. доларів США. Разом з тим безпосередні злочинні дії, а саме постріли з пістолета, від яких потерпілому було заподіяно вогнепальні поранення і настала його смерть, вчинені іншою особою — виконавцем вбивства. При цьому

Особа 1 не була організатором та співвиконавцем вбивства, а спонукала виконавця до вчинення вбивства, тобто діяла як підбурювач, тому колегія суддів дійшла правильного висновку, що її дії необхідно додатково кваліфікувати з посиланням на ч. 4 ст. 27 і пункти 6, 11, 12 ч. 2 ст. 115 КК.

Допускаються помилки при кваліфікації дій замовника у випадках, коли злочинного результату (позбавлення потерпілого життя) з тих чи інших причин не досягнуто.

Відповідно до абз. 7 п. 15 Постанови № 2 у разі, коли виконавець погодився позбавити потерпілого життя, але з причин, що не залежали від його волі, умисел на вбивство до кінця не довів, дії замовника, залежно від конкретних обставин справи, кваліфікуються як співучасть у готуванні до умисного вбивства на замовлення чи в замаху на вчинення цього злочину.

Згідно з вироком Апеляційного суду Харківської області від 2 квітня 2012 р. А. визнано винуватим та засуджено за те, що він, за попередньою змовою групою осіб, організував замах на умисне вбивство на замовлення потерпілого М. (за ч. 3 ст. 27, ч. 2 ст. 15 і пунктами 11, 12 ч. 2 ст. 115 КК) за таких обставин.

А. звернувся до знайомого Б. знайти особу, яка могла б вбити М. за грошову винагороду. Б. на пропозицію А. погодився, одночасно повідомивши про це правоохоронним органам. А на підтвердження нібито виконаного вбивства на замовлення передав засудженому фотографії із зображенням убитого. Переконавшись, що замовлення виконано, А. передав Б. винагороду — 2300 доларів США. Одряду після передачі грошових коштів засудженого було затримано працівниками міліції.

Колегія суддів судової палати у кримінальних справах Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ визнала, що засуджений виконав усі організаційні дії, які вважав необхідними для доведення злочину до кінця, але зазначений злочин не було доведено до кінця з причин, не залежних від його волі. Отже, встановлені судом фактичні обставини справи свідчать про те, що А. вчинив підготовку до інкримінованого йому злочину, а не замах на його вчинення. Вирок щодо А. ухвалою Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 24 липня 2012 р. змінено з перекваліфікацією його злочинних дій в частині — із ч. 2 ст. 15 на ч. 1 ст. 14 КК.

В іншій справі вироком Кельменецького районного суду Чернівецької області Б.Н. та Б.О. визнані винними в тому, що, перебуваючи в неприязних стосунках із потерпілим Ш., з метою помсти домовились та вирішили вбити потерпілого.

Засуджені попросили свого знайомого Ч. знайти особу, яка вб'є Ш. за матеріальну винагороду. Ч., погодившись з цією пропозицією, одночасно звернувся до правоохоронних органів та повідомив про намір засуджених.

Правоохоронні органи прийняли рішення про викриття злочинних намірів засуджених та провели оперативно-розшукові заходи. Під час зустрічі з оперативним працівником міліції, який виступив в ролі виконавця замовного вбивства, засуджені ще раз підтвердили своє рішення щодо позбавлення життя Ш. за винагороду та надали виконавцю його фотографію. На підтвердження нібито виконаного вбивства на замовлення засудженим були надані фотографія із зображенням потерпілого з ознаками насильницької смерті та його шапка. Після передачі грошей замовники вбивства були затримані працівниками міліції.

Такі злочинні дії Б.Н. та Б.О. судом кваліфіковані як замах на умисне вбивство за ч. 2 ст. 15 КК і пунктами 11, 12 ч. 2 ст. 115 КК. Апеляційна інстанція цей вирок залишила без змін. У касаційному порядку справа не переглядалася.

Однак слід звернути увагу на те, що, як і в попередньому прикладі, встановлені судом фактичні обставини свідчать, що Б.Н. та Б.О. вчинили підготовку до інкримінованого їм злочину, а не замах на його вчинення. Крім того, суд не визначився із формою співучасті у цьому випадку і кваліфікував дії замовників без посилання на відповідну частину ст. 27 КК.

7. Умисне вбивство, вчинене за попередньою змовою групою осіб (п. 12 ч. 2 ст. 115 КК)

Визнання підвищеної суспільної небезпеки умисного вбивства, вчиненого за попередньою змовою групою осіб, зумовлено тим, що при груповому здійсненні злочину інтересам суспільства заподіюється, як правило, більша шкода, ніж злочинном, вчиненим однією особою. Підсумовуючи свої дії, підтримуючи один одного інтелектуально, діючи групою, злочинці одержують можливість вчинити такі посягання, які один здійснити не в змозі.

До об'єктивної сторони вбивства, вчинюваного за попередньою змовою групою осіб (з огляду на конкретні обставини справи), належать усі дії, які учасники групи вважали за необхідне виконати безпосередньо на місці вчинення злочину з метою досягнення злочинного результату, якщо ці дії у їх сукупності до цього результату призвели. Вирішальним у визначенні чи є особа співвиконавцем, чи ні є не обсяг вчинених нею дій, а їх взаємозв'язок та взаємна узгодженість з діями

виконавця (інших співвиконавців) і загальна їх спрямованість на заподіяння потерпілому смерті, а також те, чи його дії у сукупності з діями іншої особи (осіб) знаходяться у причинному зв'язку зі злочинним результатом.

Група вирізняється не лише кількісним показником, але і якісним — наявністю попередньої змови між її учасниками, їх домовленістю щодо спільного вчинення злочину. Попереднім визнається зговір, який стався до початку вчинення злочину, тобто до початку виконання дій, які належать до об'єктивної сторони злочину (тобто не пізніше, ніж на стадії готування). Така домовленість може бути як щодо всіх обставин майбутнього злочину, так і щодо загальних питань. При цьому про позбавлення життя потерпілого зговір обов'язково повинен мати місце, інакше відповідальність за п. 12 ч. 2 ст. 115 КК настати не може.

Так, колегія суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України дійшла висновку, що Апеляційний суд Одеської області правильно кваліфікував дії М. та С. за пунктами 6, 12 ч. 2 ст. 115 КК і ч. 4 ст. 187 КК. У справі доведено, що 25 липня 2007 р. близько 23 год. С. і М., будучи в стані алкогольного сп'яніння, озброївшись металевим цвяходером, діючи спільно й узгоджено за попередньою змовою групою осіб, з метою заволодіння майном Т. шляхом розбійного нападу на неї та її вбивства проникли на подвір'я, а потім зламали вхідні двері і вдерлися у її будинок. Знайшовши в одній з кімнат Т., яка спала, вони напали на неї, застосовуючи небезпечне для її життя і здоров'я насильство. М. завдав потерпілій численних ударів кулаками в груди і живіт, від чого вона впала на підлогу, а потім С. і М., діючи спільно з метою вбивства, надавили на обличчя Т. подушкою, перекривши їй дихання, після чого М. утримував на голові потерпілої подушку, а С. металевим цвяходером завдав потерпілій удару по голові. Упевнившись, що Т. померла, вони обшукали її будинок та заволоділи знайденими грошима в сумі 60 грн. і з місця злочину втекли. Діями М. і С. заподіяно Т. численні тілесні ушкодження голови, грудної клітки та живота, які віднесені до тяжких, небезпечних для життя в момент спрочинення, і смерть Т. настала від сукупності цих тілесних ушкоджень.

Колегія суддів констатувала, що усім доказам у справі щодо знаряддя злочину, характеру, мотиву, послідовності та узгодженості дій М. і С., обстановки в момент вчинення злочину, характеру і локалізації виявлених у Т. тілесних ушкоджень, причин її смерті суд дав належну оцінку і дійшов обґрунтованого висновку, що дії

М. та С. були заздалегідь обумовлені та спрямовані на здійснення розбійного нападу на Т. із заподіянням їй тяжких тілесних ушкоджень та на її вбивство з корисливих мотивів. При цьому кожний з них виконав ту частину дій, які група вважала необхідними для реалізації спільного умислу на вбивство.

В іншій справі ухвалою Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 16 серпня 2011 р. змінено вирок Апеляційного суду м. Києва від 15 лютого 2011 р. щодо Т., якого засуджено цим вирокком за ч. 1 ст. 185, пунктами 7, 12 ч. 2 ст. 115 КК, та Б., засудженого за пунктами 7, 12 ч. 2 ст. 115 КК, та з вироку щодо них виключено рішення про кваліфікацію дій засуджених за п. 12 ч. 2 ст. 115 КК.

Згідно з вирокком 1 травня 2009 р. Т., перебуваючи у стані алкогольного сп'яніння, відвів потерпілого А. в глиб парку та з метою вбивства з хуліганських мотивів почав завдавати останньому удари кухонним ножом. Коли потерпілий впав, до нього підбіг Б., який також перебував у стані алкогольного сп'яніння, і притиснув коліном до землі та закрит рот потерпілого, позбавляючи його можливості чинити опір і кликати на допомогу, а Т. продовжив завдавати удари ножом. У результаті 32-х несумісних із життям проникаючих колото-різаних поранень грудей та живота А. помер на місці події. Після цього Т. обшукав труп вбитого та заволодів майном і грошима потерпілого.

Колегія суддів зазначила в ухвалі, що суд дав правильну оцінку доказам у справі та обґрунтовано визнав доведеною винуватість Т. й Б. в умисному вбивстві з хуліганських мотивів, оскільки вони безпричинно позбавили потерпілого життя. Також відповідають фактичним обставинам справи й висновки про те, що Б., хоч і не вчинював дії, якими безпосередньо була заподіяна смерть потерпілому (від ножових поранень), але був одним із співвиконавців вбивства з хуліганських мотивів, оскільки, позбавляючи потерпілого можливості чинити опір під час завдавання йому ударів ножом, він робив це з метою позбавити потерпілого життя, виконуючи при цьому частину того обсягу дій, яку вважав необхідною для реалізації вказаного умислу. У той же час суд не зазначив у вирокку, а отже, не встановив, що засуджені заздалегідь, тобто до початку вбивства, домовились про спільне його виконання. Тому кваліфікацію дій засуджених за п. 12 ч. 2 ст. 115 КК як вбивства, вчиненого за попередньою змовою групою осіб, суд правильно визнав такою, що не підтверджена у справі, і виключив її.

8. Умисне вбивство, вчинене особою, яка раніше вчинила умисне вбивство, за винятком вбивства, передбаченого статтями 116—118 КК (п. 13 ч. 2 ст. 115 КК)

Пленум Верховного Суду України в абз. 4 п. 17 Постанови № 2 роз'яснив, що вбивство не може кваліфікуватися за п. 13 ч. 2 ст. 115 КК, якщо судимість за раніше вчинене вбивство знята чи погашена в установленому законом порядку, якщо на момент вчинення нового злочину минули строки давності притягнення до відповідальності за перший злочин, а у випадку, передбаченому ч. 4 ст. 49 КК, — якщо особа була звільнена судом від кримінальної відповідальності у зв'язку із закінченням строків давності.

Проте деякі суди допускають помилки.

Так, вирок *Жовтневого районного суду м. Запоріжжя* від 5 жовтня 2011 р. *Ш. засуджений за пунктами 1, 6, 13 ч. 2 ст. 115, ч. 4 ст. 187 КК на 15 років позбавлення волі з конфіскацією належного йому майна.*

Ухвалою колегії суддів судової палати у кримінальних справах Апеляційного суду Запорізької області від 19 грудня 2011 р. вирок скасовано, справу повернуто на новий судовий розгляд.

Апеляційна інстанція, встановивши підстави для прийняття такого рішення, окрім того, зазначила, що Ш. обвинувачувався органами досудового слідства у вчиненні 18 березня 2010 р. злочину, передбаченого пунктами 1, 6, 13 ч. 2 ст. 115 КК, хоча судимості за попередні злочини (у тому числі і за п. «а» ст. 93 КК 1960 р.) були погашені 27 вересня 2009 р. відповідно до ст. 89 КК. Тому колегія суддів дійшла правильного висновку, що органи досудового слідства та суд необгрунтовано застосували до Ш. кваліфікуючу ознаку, передбачену п. 13 ч. 2 ст. 115 КК, — вбивство, «вчинене особою, яка раніше вчинила умисне вбивство».

(Продовження матеріалу буде опубліковано в наступних номерах журналу)